

Sbírka soudních rozhodnutí

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (prvního senátu)

16. května 2013*

„Článek 45 SFEU — Nařízení (EHS) č. 1408/71 — Článek 10 — Dávky ve stáří — Obvyklý pobyt ve dvou různých členských státech — Nárok na pozůstalostní důchod v jednom tomto členském státě a na starobní důchod v druhém — Odnětí jedné z těchto dávek — Vymáhání údajně neoprávněně obdržených dávek“

Ve věci C-589/10,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná rozhodnutím Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Polsko) ze dne 2. prosince 2010, došlým Soudnímu dvoru dne 14. prosince 2010, v řízení

Janina Wencel

proti

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku,

SOUDNÍ DVŮR (první senát),

ve složení A. Tizzano, předseda senátu, M. Ilešič, J.-J. Kasel (zpravodaj), M. Safjan a M. Berger, soudci,
generální advokát: P. Cruz Villalón,

vedoucí soudní kanceláře: K. Malacek, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 1. března 2012,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku K.M. Kalinowskou, U. Kulisiewicz a A. Szybkiem, jako zmocněnci,
- za polskou vládu M. Szpunarem, jakož i J. Faldyga a A. Siwek, jako zmocněnci,
- za německou vládu T. Henzem a J. Möllerem, jako zmocněnci,
- za Evropskou komisi V. Kreuzschitzem a M. Owsiany-Hornung, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 24. května 2012,

vydává tento

* Jednací jazyk: polština.

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu čl. 20 odst. 2 SFEU a článku 21 SFEU, jakož i některých ustanovení nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 ze dne 14. června 1971 o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby, osoby samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství, ve znění pozměněném a aktualizovaném nařízením Rady (ES) č. 118/97 ze dne 2. prosince 1996 (Úř. věst. 1997, L 28, s. 1; Zvl. vyd. 05/03, s. 3), pozměněným naposledy nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 592/2008 ze dne 17. června 2008 (Úř. věst. L 177, s. 1, dále jen „nařízení č. 1408/71“).
- 2 Tato žádost byla předložena v rámci sporu mezi J. Wencel a Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (správa sociálního zabezpečení, pobočka Białystok, dále jen „ZUS“) v otázce jejího nároku na starobní důchod.

Právní rámec

Právní úprava Unie

- 3 Článek 1 písm. h) nařízení č. 1408/71 definuje „bydliště“ jako obvyklé bydliště.
- 4 Podle článku 6 písm. b) nařízení č. 1408/71 nahrazuje toto nařízení v rámci osobní a věcné působnosti ustanovení jakékoli úmluvy o sociálním zabezpečení zavazující alespoň dva členské státy.
- 5 Podle čl. 7 odst. 2 písm. c) nařízení č. 1408/71 nadepsaného „Mezinárodní ustanovení, která nejsou dotčena tímto nařízením“ se nadále použijí „určitá ustanovení úmluv o sociálním zabezpečení uzavřených členskými státy před dnem použitelnosti [tétož nařízení], pokud jsou pro příjemce výhodnější nebo pokud vznikla na základě zvláštních historických okolností a jejich účinek je časově omezen a pokud jsou tato ustanovení uvedena v příloze III“.
- 6 Mezi úmluvy o sociálním zabezpečení, které se nadále použijí v souladu s přílohou III nařízení č. 1408/71, patří mj. úmluva ze dne 9. října 1975 o pojistném na sociální zabezpečení pro případ pracovních úrazů a na invalidní, starobní a pozůstalostní důchod uzavřená mezi Polskou republikou a Spolkovou republikou Německo (umowa z 9 października 1975 r. między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym, Dz.U. 1976, č. 16, položka 101) v aktuálním znění (dále jen „úmluva ze dne 9. října 1975“), za podmíněk a způsobem uvedeným v čl. 27 odst. 2 až 4 německo-polské úmluvy ze dne 8. prosince 1990 o sociálním zabezpečení (umowa polsko-niemiecka o zabezpieczeniu społecznym, DzU 1991, č. 108, položka 468).
- 7 Článek 10 nařízení č. 1408/71 nadepsaný „Zrušení ustanovení o bydlišti – Účinek povinného pojištění na náhradu příspěvků“, ve svém odst. 1 stanoví:

„Není-li v tomto nařízení stanoveno jinak, invalidní, starobní a pozůstalostní peněžité dávky, důchody z pracovních úrazů a nemoci z povolání a pohřebné získané podle právních předpisů jednoho nebo více členských států nepodléhají žádnému snížení, úpravám, pozastavení, odnětí ani konfiskaci z důvodu skutečnosti, že příjemce má bydliště na území jiného členského státu, než ve kterém má sídlo instituce příslušná pro jejich vyplácení.“

[...]“

8 Článek 12 nařízení č. 1408/71 stanoví:

„1. Toto nařízení nemůže ani přiznat, ani zachovávat nárok na pobírání několika dávek stejného druhu za jednu a tutéž dobu povinného pojištění [...].

2. Není-li v tomto nařízení stanoveno jinak, ustanovení právních předpisů členského státu týkající se snížení, pozastavení nebo odnětí dávek v případě souběhu s jinými dávkami sociálního zabezpečení nebo s jinou formou příjmu se uplatňují, i když tyto dávky byly získány podle právních předpisů jiného členského státu nebo byl tento příjem získán na území jiného členského státu.“

9 Podle čl. 13 odst. 1 nařízení č. 1408/71 „podléhají osoby, na které se vztahuje toto nařízení, pouze právním předpisům jediného státu. Tyto právní předpisy se určují v souladu s [...] hlavou [II].“

10 Článek 13 odst. 2 písm. f) nařízení č. 1408/71 stanoví:

„S výhradou článků 14 až 17:

[...]

f) osoba, která již nadále nepodléhá právním předpisům členského státu, aniž by se na ni začaly vztahovat právní předpisy jiného členského státu, [...] podléhá právním předpisům členského státu, na jehož území má bydliště, v souladu pouze s ustanoveními uvedených právních předpisů.“

11 Článek 46a nařízení č. 1408/71 stanoví:

„1. Pro účely této kapitoly se souběhem dávek stejného druhu rozumí: jakýkoli souběh dávek při invaliditě, stáří a pro pozůstalé, vypočtených nebo poskytovaných na základě dob pojištění nebo bydlení získaných stejnou osobou.

2. Pro účely této kapitoly se souběhem dávek různého druhu rozumí jakýkoli souběh dávek, které nemohou být považovány za dávky stejného druhu ve smyslu odstavce 1.

3. Pro použití ustanovení právních předpisů členského státu o snížení, pozastavení nebo odnětí dávek v případě souběhu dávky při invaliditě, stáří nebo pro pozůstalé s dávkou stejného druhu nebo dávkou jiného druhu nebo s jiným příjmem, použijí se tato pravidla:

[...]

d) pokud jsou ustanovení o snížení, pozastavení nebo odnětí dávek použitelná podle právních předpisů pouze jednoho členského státu v důsledku skutečnosti, že dotyčná osoba pobírá dávky podobného nebo jiného druhu vyplácené podle právních předpisů jiných členských států nebo jiný příjem získaný na území jiných členských států, může být dávka vyplácená podle právních předpisů prvního členského státu snížena pouze v mezích výše dávek vyplácených nebo příjmu získaného na území jiných členských států.“

Německo-polské úmluvy

12 Článek 4 úmluvy ze dne 9. října 1975 stanoví:

„1. Důchody z důchodového pojištění přiznává orgán sociálního zabezpečení státu, na jehož území má oprávněná osoba bydliště, podle předpisů platných pro tento orgán.

2. Pro účely vyčíslení důchodu podle předpisů platných pro orgán podle odstavce 1 uvedený orgán zohlední dobu pojištění, dobu zaměstnání a jiné obdobné doby dosažené v jiném státě stejným způsobem, jako by byly dosaženy na území prvního státu.

3. Nárok na důchod podle odstavce 2 vzniká pouze za dobu, kdy měla dotčená osoba bydliště na území státu, jehož orgán sociálního zabezpečení vyčíslil důchod. Po tuto dobu nemá příjemce důchodu nárok vůči orgánu sociálního zabezpečení druhého státu z titulu pojistné doby, doby zaměstnání a jiných obdobných dob dosažených v tomto druhém státě [...]"

- 13 Podle čl. 27 odst. 2 německo-polské úmluvy o sociálním zabezpečení ze dne 8. prosince 1990 nezanikají práva a nároky nabyté do 1. ledna 1991 v jednom ze smluvních států na základě úmluvy ze dne 9. října 1975, pokud mají příjemci na území tohoto státu bydliště.

Polská právní úprava

- 14 V Polsku jsou starobní a jiné důchody upraveny v zákoně o starobních a jiných důchodech vyplácených z fondu sociálního zabezpečení (ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ze dne 17. prosince 1998, v konsolidovaném znění (Dz. U. 2009, č. 153, položka 1227, dále jen „důchodový zákon“).
- 15 Článek 114 odst. 1 tohoto zákona stanoví, že nárok na dávky nebo jejich výše budou na žádost dotčené osoby nebo i z moci úřední nově stanoveny, jestliže jsou po nabytí právní moci rozhodnutí o plnění předloženy nové důkazy nebo ještě před přijetím rozhodnutí nastanou okolnosti, které mají vliv na nárok na dávky nebo jejich výši.
- 16 Podle čl. 138 odst. 1 a 2 uvedeného zákona je osoba, která obdržela dávky neoprávněně, povinna k jejich navrácení. Za dávky obdržené neoprávněně se považují dávky, které jsou vyplaceny, ačkoli existují okolnosti, v jejichž důsledku nárok na dávku zaniká nebo je pozastaven nebo se placení dávek zcela nebo částečně zastaví, byl-li příjemce o neexistenci nároku na dávky informován.

Spor v původním řízení a předběžné otázky

- 17 Janina Wencel, polská státní příslušnice narozená dne 25. února 1930, je od roku 1954 přihlášená k pobytu v matrice města Białystok (Polsko). Její manžel, který má také polskou státní příslušnost, odešel po sňatku v roce 1975 do Frankfurtu nad Mohanem (Německo), kde se přihlásil k pobytu a zahájil pracovní poměr zahrnující placení příspěvků na sociální zabezpečení. Od roku 1984 mu byl v Německu přiznán invalidní důchod. Janina Wencel svého manžela v tomto členském státě často navštěvovala a on trávil veškerou svou dovolenou a svátky v Polsku.
- 18 Podle osvědčení k prohlášení o přihlášení se do místa bydliště vydaného městským úřadem ve Frankfurtu nad Mohanem bydlela J. Wencel trvale v Německu od roku 1984. Získala zde povolení k pobytu, avšak nikdy zde nepracovala. V letech 1984 až 1990 však byla zaměstnaná jako chůva u své snachy v Polsku. Z rozhodnutí ZUS ze dne 24. října 1990 nabytá vzhledem k letem odpracovaným v Polsku nárok na polský důchod. Po smrti manžela v roce 2008 jí německý orgán sociálního zabezpečení vyplácí vdovský důchod přiznaný mj. na základě jejího bydliště v Německu. Janina Wencel v současnosti bydlí v Polsku se svým synem, snachou a vnoučaty.
- 19 ZUS byla v roce 2009 informována, že J. Wencel je přihlášená k pobytu v Polsku i v Německu. S odkazem na prohlášení ze dne 24. listopadu 2009, v němž J. Wencel uvádí, že má bydliště v Německu s tím, že dovolenou a svátky tráví v Polsku, ZUS přijala dvě rozhodnutí na základě článků 114 a 138 zákona o starobních důchodech.

- 20 Prvním rozhodnutím ze dne 26. listopadu 2009 ZUS zrušila rozhodnutí o přiznání starobního důchodu ze dne 24. října 1990 a pozastavila jeho vyplácení. Pravomoc rozhodnout o žádosti o starobní důchod má podle ZUS na základě článku 4 úmluvy ze dne 9. října 1975 pouze orgán sociálního zabezpečení státu bydliště žadatele. Jelikož měla J. Wencel trvalé bydliště v Německu od roku 1975, nemohla se domáhat starobního důchodu z polského systému sociálního zabezpečení. Druhým rozhodnutím ze dne 23. prosince 2009 ZUS vyzvala J. Wencel k vrácení neoprávněně obdržенých částek za poslední tři roky.
- 21 Dne 4. ledna 2010 napadla J. Wencel obě rozhodnutí před Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (okresní soud – oddělení pro věci pracovní a sociální zabezpečení v Białymstoku) s tvrzením, že byla porušena ustanovení unijního práva o volném pohybu a pobytu. Skutečnost, že měla dvě obvyklá bydliště, totiž podle ní nemůže vést k zániku jejího nároku na starobní důchod v Polsku. Dále tvrdí, že prohlášení ze dne 24. listopadu 2009 bylo sepsáno v rychlosti a pod nátlakem zaměstnanců ZUS, takže neodráží skutečnost.
- 22 Tento soud rozsudkem ze dne 15. září 2010 zamítl žalobu J. Wencel s odůvodněním, že fyzická osoba sice může mít být přihlášená k pobytu ve dvou různých členských státech, avšak článek 4 úmluvy ze dne 9. října 1975 neumožňuje, aby taková osoba měla dvě různá střediska zájmů. Přemístění střediska zájmů J. Wencel do Německa vedlo podle ní k založení pravomoci německého orgánu sociálního zabezpečení. Janina Wencel dále údajně neinformovala ZUS o svém rozhodnutí odejít z Polska navzdory poučení obsaženém v tomto smyslu v rozhodnutí o přiznání starobního důchodu.
- 23 Janina Wencel se proti tomuto rozsudku odvolala k Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku.
- 24 Podle tohoto soudu z článku 10 nařízení č. 1408/71 vyplývá, že osoba s bydlištěm na území členského státu nemůže pozbyt nároku na dávky nabytého na základě právních předpisů jiného členského státu. Ačkoli v něm není upravena situace osoby, která má současně dvě obvyklá bydliště, je dle tohoto soudu nutné připustit, že se uvedený článek 10 na takovou osobu vztahuje. Předkládající soud shrnul všechny skutkové okolnosti vedoucí ke zjištění, že J. Wencel skutečně měla současně dvě obvyklá bydliště a že v letech 1975 až 2008 trávila polovinu času v Polsku a druhou v Německu, a poté dospěl k závěru, že situace J. Wencel je netypická a skutečnost, že přesun střediska zájmů nenahlásila, lze vysvětlit tím, že podle jejího názoru skutečně měla dvě rovnocenná místa bydliště ve smyslu článku 1 písm. h) nařízení č. 1408/71.
- 25 Odvolací soud má tedy pochybnosti o tom, zda lze J. Wencel upřít její nárok na starobní důchod pouze z toho důvodu, že má dvě místa obvyklého bydliště. Rozhodnutí ZUS jsou podle tohoto soudu patrně v rozporu se zásadou volného pohybu v Evropské unii.
- 26 Jelikož se ustanovení úmluvy ze dne 9. října 1975 použijí od data vstupu Polské republiky do Unie v roce 2004 v souladu s čl. 7 odst. 2 písm. b) nařízení č. 1408/71 pouze tehdy, pokud nejsou méně výhodná než ustanovení tohoto nařízení, neměl by podle tohoto soudu být nárok J. Wencel na starobní důchod na základě článků 20 SFEU a 21 SFEU, jakož i článku 10 uvedeného nařízení menší z toho důvodu, že měla po 30 let dvě rovnocenná místa bydliště.
- 27 Předkládající soud se dále táže, zda může být přiznání starobního důchodu se zpětnou účinností zrušeno, pakliže dotčená nebyla uvědomena o povinnosti hlásit jakoukoli okolnost, která by mohla mít vliv na určení orgánu sociálního zabezpečení příslušného k šetření žádostí o starobní důchod.

28 Za těchto okolností se Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Má být článek 10 nařízení č. 1408/71 [...] na základě zásady svobodného pohybu a pobytu v členských státech Evropské unie stanovené v článku 21 a čl. 20 odst. 2 SFEU vykládán v tom smyslu, že peněžité starobní dávky získané podle právních předpisů jednoho členského státu nepodléhají žádnému snížení, úpravám, pozastavení, odnětí ani konfiskaci kvůli tomu, že oprávněná osoba měla bydliště současně na území dvou členských států (měla dvě rovnocenná obvyklá bydliště), a jeden z nich je přitom jiný než stát, ve kterém má sídlo orgán příslušný k vyplácení starobního důchodu?
- 2) Je třeba článek 21 a čl. 20 odst. 2 SFEU, jakož i článek 10 nařízení č. 1408/71 [...] vykládat v tom smyslu, že brání použití vnitrostátního ustanovení čl. 114 odst. 1 [zákona o důchodech] ve spojení s článkem 4 [...] úmluvy ze dne 9. října 1975 spočívajícímu v tom, že polský důchodový orgán věc znovu rozhodne a osobě, která měla po mnoho let současně dvě obvyklá bydliště (dvě střediska zájmů) ve dvou státech náležejících v současnosti k Evropské unii a která před rokem 2009 nepodala návrh na přesunutí místa bydliště do jednoho z těchto států ani nepředložila prohlášení v tomto smyslu, odejme nárok na starobní důchod?

V případě záporné odpovědi:

- 3) Je třeba čl. 20 odst. 2 a článek 21 SFEU, jakož i článek 10 nařízení č. 1408/71 [...] vykládat v tom smyslu, že brání použití vnitrostátního ustanovení čl. 138 odst. 1 a 2 [zákona o důchodech] spočívajícímu v tom, že polský důchodový orgán požaduje od osoby, která měla od roku 1975 do roku 2009 současně dvě obvyklá bydliště (dvě střediska zájmů) ve dvou státech náležejících v současnosti k Evropské unii, navrácení starobního důchodu za předchozí tři roky, jestliže tato osoba nebyla během rozhodování o žádosti o přiznání důchodu a po jeho obdržení polským orgánem sociálního zabezpečení poučena o nutnosti sdělit rovněž skutečnost, že má dvě obvyklá bydliště ve dvou státech, a podat návrh na volbu orgánu sociálního zabezpečení jednoho z těchto států jakožto orgánu příslušného pro rozhodování o žádostech týkajících se starobního důchodu, nebo učinit prohlášení v tomto smyslu?“

K předběžným otázkám

Úvodní poznámky

- 29 S ohledem na zvláštnosti projednávané věci a pro účely poskytnutí užitečné odpovědi předkládajícímu soudu je nejprve nutno zjistit, zda a případně v jakém rozsahu se ustanovení nařízení č. 1408/71 uplatní v takové situaci, jako je situace dotčená ve věci v původním řízení.
- 30 Pokud jde zaprvé o časovou působnost nařízení č. 1408/71, je nutno připomenout, že toto nařízení vstoupilo pro Polskou republiku v platnost dnem jejího přistoupení k Evropské unii, tj. 1. května 2004.
- 31 Ačkoli J. Wencel v tomto případě nabyla nárok na polský starobní důchod na základě rozhodnutí ZUS ze dne 24. října 1990, tento nárok zanikl rozhodnutím ze dne 26. listopadu a 23. prosince 2009 a J. Wencel byla vyzvána k vrácení údajně neoprávněně obdržných částek za tři předchozí roky.
- 32 Předmětem sporu v původním řízení jsou tedy dvě posledně uvedená rozhodnutí vydaná po vstupu Polské republiky do Unie.

- 33 Podle ustálené judikatury dále platí, že nařízení č. 1408/71 použitelné v Polsku od 1. května 2004 coby nová právní úprava v oblasti sociálního zabezpečení migrujících pracovníků se sice v zásadě použije jen do budoucna, avšak může se uplatnit i na budoucí účinky situací, které vznikly podle starší právní úpravy (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 18. dubna 2002, Duchon, C-290/00, Recueil, s. I-3567, bod 21 a citovaná judikatura).
- 34 Legalita rozhodnutí ze dne 26. listopadu a 23. prosince 2009 tak musí být posuzována s ohledem na nařízení č. 1408/71 v rozsahu, v němž se nepoužijí ustanovení úmluvy o sociálním zabezpečení.
- 35 Pokud jde zadruhé o věcnou působnost nařízení č. 1408/71, je nutno připomenout, že v souladu s čl. 7 odst. 2 písm. c) nařízení č. 1408/71 zůstávají ustanovení úmluv o sociálním zabezpečení uvedená v příloze III tohoto nařízení v platnosti odchýlně od článku 6 téhož nařízení, podle něhož toto nařízení v rámci osobní a věcné působnosti nahrazuje ustanovení jakékoli úmluvy o sociálním zabezpečení zavazující dva nebo více členských států (rozsudek ze dne 18. prosince 2007, Habelt a další, C-396/05, C-419/05 a C-450/05, Sb. rozh. s. I-11895, bod 87).
- 36 Vzhledem k tomu, že úmluva ze dne 9. října 1975 je uvedena v příloze III nařízení č. 1408/71, použije se v zásadě i po vstupu nařízení č. 1408/71 v platnost v Polsku, je-li splněna jedna ze dvou dalších podmínek stanovených v čl. 7 odst. 2 písm. c) nařízení č. 1408/71, tj. pokud je uplatnění ustanovení úmluvy ze dne 9. října 1975 pro příjemce výhodnější nebo pokud tato úmluva vznikla na základě zvláštních historických okolností a její účinek je časově omezen.
- 37 Nařízení č. 1408/71 se tak použije pouze v rozsahu, v němž dvoustranné úmluvy uzavřené před jeho vstupem v platnost nebrání jeho použití (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 7. května 1969, Torrekens, 28/68, Recueil, s. 125, body 19 až 21). Ustanovení unijního práva, které jako čl. 7 odst. 2 tohoto nařízení stanoví přednostní použití dvoustranné úmluvy, však nemůže mít takový rozsah, který by byl v rozporu se zásadami, na nichž je založen právní předpis, jehož je součástí (obdobně viz rozsudek ze dne 4. května 2010, TNT Express Nederland, C-533/08, Sb. rozh. s. I-4107, bod 51).
- 38 Z toho plyne, že unijní právo se může aplikovat nejen na všechny situace, na které se za podmínek podle čl. 7 odst. 2 nařízení č. 1408/71 nevztahuje úmluva ze dne 9. října 1975, ale i v případě, že ustanovení této úmluvy odporují zásadám, na nichž je založeno uvedené nařízení.
- 39 Takové zásady, z nichž vychází koordinační pravidla pro vnitrostátní právní úpravy sociálního zabezpečení, odpovídají zásadám v oblasti volného pohybu osob, přičemž základní zásadou je zde zásada, podle níž činnost Unie zahrnuje zejména odstranění překážek volného pohybu osob mezi členskými státy (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 7. března 2013, van den Booren, C-127/11, bod 43 a citovaná judikatura).
- 40 Poněvadž J. Wencel využila svého práva na volný pohyb, vztahují se na její situaci zásady, na nichž je založeno nařízení č. 1408/71. Vzhledem k tomu, že dotčená mezinárodní úmluva nebyla uzavřena za účelem provedení těchto zásad, může být v takové situaci, jako je situace dotčená ve věci v původním řízení, v rozporu s uvedenými zásadami.
- 41 Je tudíž nutné konstatovat, že situace J. Wencel musí být posouzena na základě nařízení č. 1408/71.

K předběžným otázkám

- 42 Podstatou předběžných otázek předkládajícího soudu, které je třeba zkoumat společně, je to, zda musí být unijní právo vykládáno v tom smyslu, že orgán sociálního zabezpečení může se zpětnou účinností zrušit nárok na starobní důchod v případě pojištěnce, který měl po řadu let současně dvě místa

obvyklého bydliště ve dvou různých členských státech, a požadovat vrácení neoprávněně vyplaceného důchodu z důvodu, že má pojištěnec nárok na pozůstalostní důchod v jiném členském státě, na jehož území měl rovněž bydliště.

- 43 Zprv je nutno ověřit, zda může mít osoba pro účely nařízení č. 1408/71 a konkrétně jeho článku 10 současně dvě místa obvyklého bydliště na území dvou různých členských států.
- 44 Pokud jde o uvedený článek 10, je nutno upřesnit, že tento článek obsahuje ustanovení týkající se nepoužití ustanovení o bydlišti v tom smyslu, že zaručuje nárok na dávky sociálního zabezpečení od příslušného státu, bydlí-li pojištěnec v jiném členském státě, než je stát orgánu odpovědného za vyplacení dávky, či do tohoto státu přemístí své bydliště.
- 45 Jelikož však znění článku 10 nařízení č. 1408/71 neumožňuje odpovědět na otázku, zda toto nařízení umožňuje existenci dvou obvyklých bydlišť ve dvou různých členských státech, je nutno připomenout, že uvedené nařízení zavádí systém koordinace vnitrostátních režimů sociálního zabezpečení a v hlavě II stanoví pravidla pro určení použitelné právní úpravy.
- 46 Soudní dvůr již rozhodl, že cílem posledně uvedených ustanovení je nejen zabránit, aby dotčené osoby zůstaly bez ochrany v oblasti sociálního zabezpečení, neexistuje-li právní úprava, která by se na ně vztahovala (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 9. června 1964, Nonnenmacher, 92/63, Recueil, s. 557, 572 a 573), ale i to, aby dotčené osoby podléhaly systému sociálního zabezpečení pouze jediného členského státu, a zabránilo se tak souběhu použitelných vnitrostátních právních předpisů a komplikacím, které by z něho mohly vyplynout (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 10. července 1986, Luijten, 60/85, Recueil, s. 2365, bod 12).
- 47 Tato zásada jedné použitelné právní úpravy je vyjádřena zejména v čl. 13 odst. 1 (v tomto smyslu viz zejména výše uvedený rozsudek Luijten rozsudek, bod 13) a 2 písm. f) nařízení č. 1408/71, jak zdůraznil generální advokát v bodě 28 svého stanoviska, jakož i v článku 14a odst. 2 uvedeného nařízení (rozsudek ze dne 9. března 2006, Piatkowski, C-493/04, Sb. rozh. s. I-2369, bod 21).
- 48 Jelikož systém zavedený nařízením č. 1408/71 používá bydliště jako hraniční určovateli pro účely určení použitelné právní úpravy, není možné, aby měla osoba pro účely nařízení č. 1408/71 současně několik domicilů v různých členských státech, jinak by ustanovení uvedená v předchozím bodě pozbyla užitečného účinku.
- 49 Toto konstatování potvrzuje judikatura Soudního dvora k pojmu „bydliště“ ve smyslu unijní právní úpravy systémů sociálního zabezpečení pro migrující pracovníky. Pro případy, kdy se může na situaci osoby vztahovat právní úprava několika členských států, Soudní dvůr zdůraznil, že pojem členský stát, v němž má osoba bydliště, znamená stát, v němž má obvyklé bydliště a v němž se nachází i jeho obvyklé středisko zájmů (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 25. února 1999, Swaddling, C-90/97, Recueil, s. I-1075, bod 29 a citovaná judikatura).
- 50 V rámci judikatury vznikl seznam skutečností, které je třeba zohlednit pro účely určení místa obvyklého bydliště osoby, který je v současnosti kodifikován v čl. 11 odst. 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 ze dne 16. září 2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení (Úř. věst. L 284, s. 1), což odráží nutnost určit jediné místo bydliště.
- 51 Je proto nutné dospět k závěru, že článek 10 nařízení č. 1408/71 musí být vykládán v tom smyslu, že pro účely aplikace uvedeného nařízení nemůže mít osoba současně dvě místa obvyklého bydliště na území dvou různých členských států.

- 52 Zadruhé pro účely určení orgánu příslušného k vyčíslení penzijních nároků osoby v takové situaci, jako je situace J. Wencel, je na předkládajícím soudu, aby vzhledem ke všem relevantním informacím ze spisu určil, v kterém členském státě se ve smyslu výše uvedené judikatury nachází obvyklé bydliště dotčené.
- 53 V tomto ohledu je třeba nejprve upřesnit, že žalobkyně vykonávala pracovní činnost pouze na polském území a tato činnost souvisela s rodinou, kterou má v tomto státě.
- 54 Žalobkyni byl dále od roku 1990 přiznán starobní důchod vzhledem k příspěvkům, které za tímto účelem odvedla v Polsku.
- 55 Vnitrostátnímu soudu konečně přísluší ověřit, zda prohlášení učiněné dotčenou v roce 2009 na žádost ZUS, podle něhož se její bydliště nacházelo v Německu, odporuje skutečnosti mj. s ohledem na to, že minimálně od úmrtí manžela v roce 2008 bylo její středisko zájmů patrně zcela přemístěno do Polska.
- 56 Za předpokladu, že se příslušný orgán nachází v tomto členském státě na základě bydliště dotčené, je zatřetí nutno určit, zda může tento orgán platně se zpětnou účinností rozhodnout o zániku jejího nároku na starobní důchod a požadovat, aby vrátila neoprávněně obdržené důchodové dávky z důvodu, že má nárok na pozůstalostní důchod v jiném členském státě, na jehož území také měla bydliště.
- 57 Pokud jde o souběh dávek, je nutno připomenout, že podle čl. článku 12 odst. 1 nařízení č. 1408/71 toto nařízení nemůže v zásadě ani přiznat, ani zachovávat nárok na pobírání několika dávek stejného druhu za jednu a tutéž dobu povinného pojištění.
- 58 Jelikož se však jeví, že polský starobní důchod vyplacený J. Wencel v Polsku byl – jak vyplývá i z písemných vyjádření přeložených Soudnímu dvoru – vypočten na základě doby, kterou v tomto členském státě odpracovala, a že německý pozůstalostní důchod je jí vyplácen na základě činnosti vykonávané v Německu jejím zesnulým manželem, nelze tyto dvě dávky považovat za dávky téže povahy (v tomto smyslu viz rozsudky ze dne 6. října 1987, Stefanutti, 197/85, Recueil, s. 3855, bod 13; ze dne 12. února 1998, Cordelle, C-366/96, Recueil, s. I-583, body 20 a 21, jakož i ze dne 7. března 2013, van den Booren, C-127/11, body 32 a 33).
- 59 Z článku 12 odst. 2 nařízení č. 1408/71 dále vyplývá, že ustanovení snižující dávky stanovené právními předpisy členského státu se použijí – není-li v tomto nařízení stanoveno jinak – na osoby mající nárok na dávku od tohoto členského státu, mají-li nárok na jiné dávky sociálního zabezpečení, a to i v případě, že tyto dávky získaly na základě právních předpisů jiného členského státu (rozsudek ze dne 7. března 2002, Insalaca, C-107/00, Recueil, s. I-2403, bod 22).
- 60 Nařízení č. 1408/71 tudíž nebrání tomu, aby se použila vnitrostátní právní úprava, která snižuje částku důchodu, na nějž má pojištěnec nárok, z důvodu, že pobírá dávku ve stáří v jiném členském státě, s tím, že tak musí být učiněno v mezích daných nařízením č. 1408/71.
- 61 Tyto meze stanoví mj. čl. 46a odst. 3 písm. d) nařízení č. 1408/71, podle něhož dávka vyplácená podle právních předpisů prvního členského státu může být snížena pouze do výše dávek vyplácených podle právních předpisů jiného členského státu.
- 62 Z výše uvedeného vyplývá, že polský starobní důchod dotčené nemůže být se zpětnou účinností zrušen z důvodu, že jí je vyplácen německý pozůstalostní důchod. Může však být snížena do výše německých dávek na základě případného polského pravidla pro zákaz souběhu. Předkládajícímu soudu přísluší ověřit, zda takové pravidlo v tomto případě existuje.
- 63 V případě, že takové pravidlo pro zákaz souběhu, kterému nařízení č. 1408/71 nebrání, v polském právním systému existuje, je nutno dále ověřit, zda není v rozporu s ustanoveními Smlouvy o FEU.

- 64 Jak totiž bylo připomenuto v bodě 37 tohoto rozsudku, tento výklad nařízení č. 1408/71 se nedotýká řešení, jež by vyplývalo z případně uplatnitelných ustanovení primárního práva. Konstatování, že vnitrostátní opatření může být v souladu s určitým ustanovením sekundárního práva, v projednávané věci s nařízením č. 1408/71, totiž nemá nutně za následek to, že se na toto opatření nevztahují ustanovení Smlouvy (rozsudky 16. července 2009, von Chamier-Glisczinski, C-208/07, Sb. rozh. s. I-6095, bod 66 a citovaná judikatura, jakož i výše uvedený rozsudek van den Booren, bod 38).
- 65 Právě v tomto kontextu klade předkládající soud předběžné otázky z hlediska unijního primárního práva a konkrétně čl. 20 odst. 2 SFEU a článku 21 SFEU.
- 66 Je však zřejmé, že situace J. Wencel spadá do působnosti článku 45 SFEU.
- 67 Vzhledem k tomu, že věc v původním řízení spadá do působnosti tohoto ustanovení, není nutné, aby se Soudní dvůr vyjadřoval k výkladu čl. 20 odst. 2 SFEU a článku 21 SFEU. Posledně uvedená ustanovení, která obecným způsobem stanoví právo všech občanů Unie svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, nachází totiž zvláštní vyjádření v článku 45 SFEU, pokud jde o volný pohyb pracovníků (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 13. prosince 2012, Caves Krier Frères, C-379/11, bod 30 a citovaná judikatura).
- 68 V tomto ohledu postačí připomenout, že článek 45 SFEU provádí základní zásadu, podle které činnost Unie zahrnuje zejména odstranění překážek volného pohybu osob mezi členskými státy (výše uvedený rozsudek van den Booren, bod 43 a citovaná judikatura).
- 69 Proto unijní právo brání veškerým vnitrostátním opatřením, která i když se použijí bez diskriminace na základě státní příslušnosti, mohou bránit státním příslušníkům členských států Unie ve výkonu základních svobod zaručených Smlouvou nebo tento jejich výkon učinit méně přitažlivým (viz výše uvedený rozsudek van den Booren, bod 44 a citovaná judikatura).
- 70 Vnitrostátní opatření tohoto druhu mohou být přípustná pouze za podmínky, že sledují cíl obecného zájmu, jsou způsobilá zaručit jeho uskutečnění a nepřekračují meze toho, co je k dosažení sledovaného cíle nezbytné (výše uvedený rozsudek van den Booren, bod 45, jakož i citovaná judikatura).
- 71 Vnitrostátnímu soudu tak přísluší posoudit slučitelnost požadavků dotčené vnitrostátní právní úpravy s unijním právem tak, že ověří, zda pravidlo, které se sice uplatní bez rozdílu na vlastní státní příslušníky i příslušníky jiných členských států, avšak podle něhož zaniká nárok na starobní důchod a vrací se neoprávněně obdržené částky, ve skutečnosti neznevýhodňuje dotčenou v porovnání s osobou, v jejíž situaci není dán cizí prvek, a v případě, že se takové znevýhodnění v projednávaném případě zjistí, ověřit, zda je dotčené vnitrostátní pravidlo objektivně odůvodněné a je přiměřené v poměru k cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem (výše uvedený rozsudek van den Booren, bod 46).
- 72 V rámci tohoto přezkumu předkládající soud zohlední i skutečnost, že zásada loajální spolupráce zakotvená v článku 4 SFEU ukládá příslušným vnitrostátním orgánům povinnost využít veškerých prostředků, které mají k dispozici, k dosažení cíle článku 45 SFEU (viz výše uvedené rozsudky van Munster, bod 32 a Leyman, bod 49).
- 73 Vzhledem k výše uvedenému je na položené otázky třeba odpovědět následovně:
- článek 10 nařízení č. 1408/71 musí být vykládán v tom smyslu, že pro účely aplikace uvedeného nařízení nemůže mít osoba současně dvě místa obvyklého bydliště na území dvou různých členských států;

- na základě ustanovení nařízení č. 1408/71, a konkrétně čl. 12 odst. 2 a 46a, nemůže příslušný orgán členského státu za takových okolností, jako jsou okolnosti dotčené ve věci v původním řízení, se zpětnou účinností zrušit nárok příjemce na starobní důchod a požadovat vrácení údajně neoprávněně obdržovaných důchodových dávek z důvodu, že má nárok na pozůstalostní důchod v jiném členském státě, na jehož území měl také bydliště. Tento starobní důchod vyplácený v prvním členském státě však může být snížen do výše dávek přiznaných v tomto jiném členském státě na základě případného vnitrostátního pravidla o zákazu souběhu.
- článek 45 SFEU musí být vykládán v tom smyslu, že za takových okolností, jako jsou okolnosti dotčené ve věci v původním řízení, nebrání rozhodnutí, jímž se na základě případného pravidla o zákazu souběhu ukládá snížení starobního důchodu vypláceného v prvním členském státě do výše dávek přiznaných v druhém členském státě, pokud uvedené rozhodnutí neznevýhodňuje příjemce těchto dávek v porovnání s osobou, v jejíž situaci není dán cizí prvek, a v případě, že se zjistí takové znevýhodnění, pokud je toto rozhodnutí objektivně odůvodněno a je přiměřené cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem, což přísluší ověřit vnitrostátnímu soudu.

K nákladům řízení

- 74 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (první senát) rozhodl takto:

Článek 10 nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 ze dne 14. června 1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby, osoby samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství, ve znění pozměněném a aktualizovaném nařízením Rady (ES) č. 118/97 ze dne 2. prosince 1996, pozměněným naposledy nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 592/2008 ze dne 17. června 2008, musí být vykládán v tom smyslu, že pro účely aplikace uvedeného nařízení nemůže mít osoba současně dvě místa obvyklého bydliště na území dvou různých členských států.

Na základě ustanovení uvedeného nařízení č. 1408/71, a konkrétně čl. 12 odst. 2 a 46a, nemůže příslušný orgán členského státu za takových okolností, jako jsou okolnosti dotčené ve věci v původním řízení, se zpětnou účinností zrušit nárok příjemce na starobní důchod a požadovat vrácení údajně neoprávněně vyplacených důchodových dávek z důvodu, že má nárok na pozůstalostní důchod v jiném členském státě, na jehož území měl také bydliště. Tento starobní důchod vyplácený v prvním členském státě však může být snížen do výše dávek přiznaných v tomto jiném členském státě na základě případného vnitrostátního pravidla o zákazu souběhu.

Článek 45 SFEU musí být vykládán v tom smyslu, že za takových okolností, jako jsou okolnosti dotčené ve věci v původním řízení, nebrání rozhodnutí, jímž se na základě případného pravidla o zákazu souběhu ukládá snížení starobního důchodu vypláceného v prvním členském státě do výše dávek přiznaných v druhém členském státě, pokud uvedené rozhodnutí neznevýhodňuje příjemce těchto dávek v porovnání s osobou, v jejíž situaci není dán cizí prvek, a v případě, že se zjistí takové znevýhodnění, pokud je toto rozhodnutí objektivně odůvodněno a je přiměřené cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem, což přísluší ověřit vnitrostátnímu soudu.

Podpisy.